

עלון שבועי מבית "בני אמונים"

ובל מאבנים

289

פרשת מטות

תשע"ט

פניני אמן ותפילה בפרשה

מאוצרות אמונים

בדעת ובכוונה נאותה. אך מי שחוטא בפשיעה, במטרה להכעיס ולמרוד בבוראו, אין לו אפשרות לתקן את החטא באמצעות מצווה, ועל כך אנו מתחננים: "באין מליץ יושר מול מגיד פשע..."

על פי זה פירש האמרי יוסף מספינקא את הפסוק שלפנינו: "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ" - עבירות שנעשו מתוך אש של תאוה, "תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהָר" - תוכלו להעביר את רישומן רק באמצעות מצוות הנעשות בהתלהבות דקדושה. אולם: "וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בְּאֵשׁ" - עוונות שנעשו בלא התלהבות, "תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם" - תוכלו להעבירן אף במצוות שלא נעשו בהתלהבות.

עבודת ישראל ראש השנה; אמרי יוסף

בכי ודמעות תמורת תעניות

"כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהָר אֶךְ בְּמֵי נָדָה יִתְחַטֵּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם; וְכַבֵּסְתֶּם בְּגָדֵיכֶם בְּמַיִם הַשֶּׁבִיעִי וְטָהַרְתֶּם וְאַחֵר תִּבְאוּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ" (לא כ-כד)

כתב הנודע ביהודה כי בפסוק זה נרמזו שתי דרכים שבאמצעותן יכול אדם לטהר את גופו, שהינו בבחינת 'כלי' לנשמה, מטומאת עוונותיו:

"כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ" - מי שגופו יכול לסבול את אש התעניות והסיגופים, "תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהָר". "וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בְּאֵשׁ" - מי שגופו חלש, "תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם" - לכל הפחות יתחרט ויוריד דמעות כמים שיתכפרו עוונותיו. ומוסיפה התורה: "וְכַבֵּסְתֶּם בְּגָדֵיכֶם" - חיוב התשובה גדל במיוחד בראש השנה החל "בַּיּוֹם" הראשון לחודש "הַשֶּׁבִיעִי", שבו הצטוונו: "וְטָהַרְתֶּם" בתשובה ובמעשים טובים, ובכך נזכה לבוא "אֶל הַמִּזְבֵּחַ" כבתחילה.

דרושי הצ"ח דרוש א

זוכר את המצוות ומחסר את העבירות

"וְלֹא נִפְקֵד מִקְּנוֹ אִישׁ" (לא מט)

"וְלֹא נִפְקֵד" - ולא נחסר (רש"י).

על פי פירוש רש"י ששורש 'פקד' משמעותו חיסרון, פירש רבי שלמה קלוגר מבראדי את הנוסח הפותח את תפילת 'זיכרונות' במוסף דראש השנה: "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם":

לְאֹמֶר הִיא נֹרָאָה כִּי מִשְׁמַעוֹת הַשֶּׁבַח: "אתה זוכר מעשה עולם" זהה למשמעות השבח: "ופוקד כל יצורי קדם"? אולם לדברי רש"י ש'פקד' מתפרש אף כ'חיסרון', ניתן לחלק בין השבחים כך: "אתה זוכר מעשה עולם" - זוכר הינך לטובה את כל המצוות שעשינו מאז ומעולם, ולעומת זאת: "ופוקד" - מחסר, "כל יצורי קדם" - את כל העבירות שעשינו קודם יום הכיפורים, לאחר ששבנו בתשובה והתוודינו עליהן.

חכמת התורה עמי קצו

מכך שכפלה התורה את המילים: "אֶלֶף לְמִטָּה", דרשו חכמים (דב"ר כב ב) כי כנגד כל אלף שיצאו להילחם בפועל, נמדדו אלף מישראל והתפללו על הצלחתם. ויש להבין מפני מה תיקן זאת משה דווקא במלחמת מדין?

פירש רבי שלמה קלוגר רבה של בראדי:

במדרש (תנחומא פנחס טו) הובא, כי הסיבה שאין יושבים בסוכה ביום שמיני עצרת, היא משום שביום זה מתחילים לבקש על הגשמים, ואם נשב בו בסוכה, מתוך שלא נרצה שתתבטל שמחת החג, לא נתפלל על הגשמים בלב שלם. אף כאן יש לומר: בכל המלחמות שהיו עד עתה לא הוצרך משה להעמיד אחרים שיתפללו, לפי שסמך על תפילתו, אולם עתה, כיוון שידע שמיתתו תלויה בהצלחת מלחמה זו (במדב"ר כב ב), חשש שמא מחמת כן לא יתפלל על כך בלב שלם, ולפיכך העמיד אחרים תחתיו.

חכמת התורה עמי קט

רזי אמונים

מרמזי אמן בפרשה

יראת שמיים תלויה באמן

"כִּי לֹא מְלֹא אֲחֶרֶי" (לב יא)

"ארי לא אשלמו בטר דחלתי" [כי לא מלאו אחר יראתי] (אונקלוס).

ראשי התיבות: "כִּי לֹא מְלֹא אֲחֶרֶי" הם בגימטריה 'אמן', ללמדך כי הימנעות מעניית אמן משמעותה חיסרון ביראת שמיים. כפי שהובא במדרש אשרי' (דרוש קב): "בא אדם לענות אמן בכל כוחו מיד נכנס בו יראת שמים".

י"ד בני אמונים הרב יעקב דב מרמורשטיין

עוונות שנעשו באש - מתכפרים באש

"כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהָר... וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם" (לא כג)

כך היה מפרש רבי ישראל מפלוצק, תלמיד המגיד ממזריטש, את נוסח בקשתנו בימים הנוראים: "באין מליץ יושר מול מגיד פשע":

התיקון הנכון לעבירות הוא עשיית מצוות כנגדן. כדברי המדרש (ויק"ר כא ה): "אם עשית חבילות של עבירות, עשה כנגדן חבילות של מצוות". ואולם שלוש מדרגות בדבר: העובר עברות בשוגג, יוכל לכפר עליהן אף במצוות הנעשות בלא כוונה ראויה, החוטא במזיד להנאתו, עוונותיו אינם מתכפרים אלא במצוות הנעשות

להשלים את יצירת המלאך

"אִישׁ כִּי יֵדֵר נָדָר לֵה'... לֹא יַחַל דָּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (א ל)

כתב הראשונים חכמה' (שער הקדושה יד ט):

"הנודר לעשות מצוה, הנה באמירתו יבא מלאך אחד, אבל לא תגמר הווייתו עד שיתקיים גמור המצוה... והנודר ואינו משלם נדרו, נמצא שהמלאך ההוא תלוי ועומד, וצער הוא לו עד שיגמר מעשה המצוה ההיא. והרוצה שתפלתו תהיה נשמעת ובקשתו תעשה - ישתדל להשלים נדריו, שנאמר (תהילים ג יד-טו): 'זָבַח לְאֱלֹקִים תּוֹדָה וְשִׁלֵּם לְעֹלָיוֹן נְדָרָיו; וְקָרָאִי בְּיוֹם צָרָה אֲחֻלָּצָה וְתִכְבְּדֵנִי'".

דרש רבי יוסף שלום רבה של פיזענץ כי דברי הראשונים חכמה' נרמזו בפסוק שלפנינו: "אִישׁ כִּי יֵדֵר נָדָר" - לקיים מצווה, "לֹא יַחַל דָּבָרוֹ", לפי ש: "כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" - מיד כשהוציא מפיו את הנדר נברא מלאך, ולא תושלם בריאתו עד שיקיים נדרו.

י"ד אבי שלום' (אופנבך ת"פ)

כעין הדברים האמורים אמר הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג בנוגע למצוות עניית אמן, כי יש להיזהר לברך כל ברכה בפני שומע שיוכל לענות אמן אחריה, משום שבאמירת הברכה נברא מלאך, ולא תושלם יצירתו של המלאך אלא באמירת אמן.

אהל יצחק עמי לו

ישועה נצחית - רק באמצעות תפילה

"לֹא יַחַל דָּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (א ל)

בשני מקומות נוספים בתנ"ך, מלבד פסוק זה, מופיעה המילה 'חל': "יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' כִּי עַם ה' הַחֲסִיד" (תהילים קל ז); "יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם" (שם קלא ג).

דרש רבי יהושע בוקסבוס הי"ד רבה של גלגטא:

צירוף שלושה פסוקים אלו רומז ליסוד שהנחיל 'החזוה מלובלין', כי אף שגזירת הצדיק מתקיימת במרומים אף בלא שיתפלל על כך (ראה תענית כג א), מכל מקום יש מעלה מיוחדת בישיעה הבאה באמצעות תפילה, בכך שהיא ישועה נצחית, בשונה מישיעה המושגת בלא תפילה שאינה אלא זמנית בלבד.

לכן רומזים שלושת הפסוקים שלפנינו: על אף שעל הצדיק נאמר: "לֹא יַחַל דָּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה", ויש בידו לפעול ישועה בכוח דיבורו בלבד, בכל זאת: "יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה'" - אף הוא מעדיף להתפלל על הישיעה, שכן רק כך תהיה זו ישועה נצחית שתתקיים: "מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם".

אור פני יהושע

מפני מה לא סמך משה על תפילתו?

"נִקֵּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחֵר תֵּאֲסֹף אֶל עַמִּי;... אֶלֶף לְמִטָּה אֶלֶף לְמִטָּה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל" (לא ב-ד)

כך כותב שר בית זוהר הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ('פרי קודש הלולים' שער הברכות פ"ד):

"מאחר שאנו אומרים ברכות השחר בבית הכנסת על הסדר, בוודאי זה הוא טוב בכדי שיענו אמן כל אחד אחר על ברכת חבירו. וברכה בלא אמן ממש הוא פלג גופא".

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

בברכה שלמה ונאמר אמן

בהיכלו של מלך (ה')

קביעות מקום בבית הכנסת

הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו

לאחר שבמאמרים קודמים עסקנו במעלת התפילה הנאמרת בעשרה ובחשיבות סידורה במקום המיוחד לתפילה - בבית הכנסת, נמשיך עתה ונעסוק במעלה נוספת, שאותה שיבחו חכמינו זיכרונם לברכה עד מאוד, היא מעלת: "הקובע מקום לתפילתו".

את מעלת קביעות המקום לתפילה למדו חכמים (ברכות ו ב) מהפסוק שנאמר על אברהם אבינו (בראשית יט כ): "וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם; אַחֲרָיו עָמַד שָׁם לַיְלָה פְּנֵי ה'". כלומר: אברהם השכים להתפלל באותו מקום שכבר עמד שם קודם בתפילה. כיוון שכך אמרו שם י הקובע מקום לתפילתו "אלוקי אברהם בעזרו, ומשמת אומרים לו: אי חסיד אי עניו, מתקבל ימיו של אברהם אבינו".

בשולחן ערוך (אורח צח ז) הובא עוד, כי חשיבות קביעות המקום לתפילה נובעת מכך שהתפילה נתקנה במקום קרוב התמיד, וכפי שקרבן התמיד נעשה במקום קבוע בצפון העזרה, כך התפילה צריכה להיעשות במקום קבוע, ובכך היא מתקבלת לרצון.

יש לציין כי הראשונים נחלקו בביאור הלה. זו ה'בית יוסף' (סי' ז) הביא את שיטת רבנו יונה שרק בבית יש להתפלל במקום קבוע, אך בתוך בית הכנסת אין צורך במקום קבוע, אלא כולו נחשב כ'מקום' אחד. אולם מעשה פסק בשולחן ערוך (אורח צ' יט) כשיטת הרא"ש שאף בתוך בית הכנסת יש להתפלל במקום קבוע.

קביעות המקום

מחזקת את הכוונה

בספרי רבותינו מצוינו שמונח כמה וכמה מעלות טובות לתפילה הנאמרת במקום קבוע. המאירי (ברכות ו) הסביר בפירוט, שבמקום קבוע קל יותר למתפלל לכוון דעתו. ביתר הרחבה ביאר הרשב"א (בחיזוקי האמונה, ברכות ס) שכיון שהמתפלל צריך לכוון דעתו ולעמוד כיעומל לפני המלך באימה וביראה, ככל שהוא מתפלל במקום קבוע כך דעתו פנויה ומכוונת יותר. וביאר כי לכן אי כוונה כ'חסיד' ויעניו, לפי שכשמתפלל באופן זה מבין את נמיכות קומתו, ומתוך ענוותנותו הוא בא ליד חסידות.

רבנו יונה (ברכות ג מדה"ג) הוסיף וביאר כי הקובע מקום לתפילתו מראה בכך את אהבתו היתרה לתפילה ורצונו להגישה לפני מלך מלכי המלכים בתכלית ההיזר והשלימות, עד כדי כך שאף מהדר לאומרה במקום קבוע כדי לחזק את כוונת הלב, ומתוך כך הוא מגיע למדרגת חסיד ועניו.

אין אנו נשענים אלא על אבינו שבשמיים

המהרש"א (ת"א ברכות ו ב) ביאר, שהקובע מקום לתפילתו מראה בכך על אמונתו התמימה בקדושת ברוך הוא. שהנה מצוינו כי ישנם מקומות שבהם התפילה מתקבלת במיוחד, כדוגמת דברי הגמרא (ב"ב ה ב): "הרועה שיחסי - ידרים, ושיעשיר - יצפין", ועוד. הבה ונחלץ להתפלל במקום קבוע, מגלה דעתו כי אינו תולה את יתבו בסגולת המקום ואינו נשען אלא על אמונתו הטהורה בה' יתברך שבמידת רחמי יושיעו מצרות.

ב'עין יעקב' (על עין יעקב ברכות ס) נאמר:

זקדק כי הקובע מקום לתפילתו מראה בכך שהוא מתלמידיו של אברהם אבינו שהלך בתמימות עם בוראו והתפלל תמיד במקום אחד, ולא של בלעם הרשע שעליו מצוינו בפרשת בלק שהתחכם לשנות מקומו בכל פעם למקום אחר, שמה במקום האחר תהא תפילתו נוחה יותר להתקבל.

קדושה גוררת קדושה

באופן נוסף ביאר הצ"ח (ברכות ו ב): ככל שמרבה האדם להתפלל במקום קבוע כך הוא מעצים את קדושת אותו המקום, ואז בכל פעם שישבו להתפלל שם תסייע בידו מעלת קדושת המקום ותגרום שתפילתו תתקבל יותר.

בספר 'כלי פז' (לרבי שמואל לניאדו תלמיד ה'בית יוסף', ישיבה ג ב) ביאר כעין זה: דרך הקדושה להתעצם תמיד כתוצאה מהקביעות, ככתוב (שמות כ ב): "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך", כלומר: כשתקבע מקום לתפילתך, ממילא 'אבוא אליך'. וכן משמע מדברי הגמרא (ברכות ס) שהשכינה מקדימה לבוא לבית הכנסת, כיוון שהוא מקום קבוע לתפילת הרבים. קביעות המקום מסמלת אף מידת ענווה וחסידות, שכפי שלא יקרא אדם למלך בשר ודם להיפגש עמו בכל יום במקום שונה, על אחת כמה וכמה אמורים הדברים כלפי הקדוש ברוך הוא.

והרי הדברים מבוארים על פי דברי ה'דגל מחנה אפרים' על הפסוק (בראשית לו א): "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", כי במקום שהייתה פעם אחת השראת השכינה נותר הרושם לעולם, והוא 'בארץ מגורי אביו' - מקום שבו אגר אביו את יצחק, כדמושיהם הקדושים שייחד. כי כמו ש'מיונה גוררת מצוה', כך 'קדושה גוררת קדושה', ואף התפילה מתקדשת יותר במקום שהתפלל קודם.

וב'שפת אמת' (ברכות ס) ביאר, שכפי שהתקבצו הרבים מסייעת לקבלת התפילה, כך גם התקבצו הזמנים מסייעת לכך. וכשמתפלל במקום קבוע, מצטרפות לתפילתו התפילות שנאמרו בו בזמנים אחרים, ויחדיו הן עולות ומתקבלות לרצון.

בדרכו המוסרית ביאר זאת הרב דסלר (מכתב מאלה"ה ח"ג עמ' 129) על פי היסוד שהניח ה'מסילת ישרים' (סוף פ"ג) כי "התנועה החיצונית מעוררת הפנימית". וכן כתב גם בספר החינוך (מצווה טו) שבאמצעות מעשים חיצוניים נשמרת בהירות ההשגה בלב.

מעתה, כיוון שכל הכרה פנימית שהשיג האדם בליבו עולה להישעשע עם הזמן, לכך העצה הטובה למנוע זאת, היא לקשר זאת עם סממנים חיצוניים. כשקובע האדם מקום לתפילתו וזכר הוא על די המקום ברושם שיצרו בליבו כל התפילות שהתפלל במקום ההוא, נמצא שבכולן הוא נעזר להעמיק את דרגת פנימיותה של תפילתו הנוכחית, ואף לשמור עליה מטשטוש הלב בעתיד.

מעשה אמונים

סיפור שבועי על אמן ותפילה

שערי דמעות לא ננעלו

לעבור דרך קברות צדיקי הדורות ולעורר רחמים להצלת דרכו.

הוא הרחיק נדוד עד לעיירה סדיגורא, שם על ציונו הקדוש של הרה"ק רבי ישראל מרז'ין, נפתח מעין דמעותיו והוא פרץ בבכי חסר מעצורים. "ריבונו של עולם", קרא ר' שלמה תוך שהוא מוציא מכיסו את הטפסים, "הנה אני מגיש אליך את הטפסים, כאן, על קברו של עבדך הנאמן, הצדיק הקדוש אשר כה רבים נושעו מברכותיו. אנה ה', פעלת ישועות כה רבות במקום זה, איני זו מכאן עד שתפעל ישועה גם בעבורי...".

במשך שעה ארוכה התרפק ר' שלמה על המצבה הקדושה עד אשר יבש מעיין דמעותיו. משסיים נטל את הטפסים הספוגים בדמעותיו ופנה להגישם במשרדי ההגירה.

הפקידים שכבר הוכיחו מהפעמים הקודמות, נדו לו בראשם ברחמים ובכבד, כאומרים: "שבע פעמים נדחת, מה לך מנסה שבוב?" אולם נראה היה כי הפעם ר' שלמה היה בטוח יותר מתמיד.

מתוך ביטחונו הרב באלוקיו, הכין ר' שלמה את משפחתו ובני קהילתו לעזיבתו הקרובה, ואף מינה את אחד מיהודי הקהילה שימלא את מקומו בהנהגה.

אתה ובא אביב של שנת תשכ"ז. רוחות מלחמה סוערות החלו לנשב בארץ הקודש. אויבי היהודים נועצו יחדיו להשמיד להרוג ולאבד, והתקשרות הרשמית במדינות הקומוניסטיות גויסה לטובתם. הייתה זו תקופה קשה בעבור היהודים באותן מדינות. האנטישמיות התפשטה ברחובות, כשהיא מתבטאת במיוחד ביחסם של השלטונות ליהודים.

באחד מאותם ימים, התפלל ר' שלמה כדרכו במשרדו השכם בבוקר, ולפתע נשמעו שוב נקישות של הדוור. גם הפעם היה בידו מכתב משלטונות ההגירה. ר' שלמה התפלל, בדרך כלל הייתה תשובתם של השלטונות מתעכבת בין שנה לשנה ומחצה, אולם הפעם היא הגיעה בתוך חודש ימים בלבד מהגשתה.

הוא פתח את המכתב בדידים רועדות. מבט חטוף שהעיף בתוכן המכתב הספיק לו כדי לצנוח ארצה מתעלף.

רק לאחר שהתאושש קמעא פנה לעיין בו. במכתב נרשם, שחור על גבי לבן, כי על מר סלומון מייזלס ומשפחתו לעזוב את ברית המועצות, לא יאוחר משישה חודשים מיום קבלת המכתב.

בצעד נבון החליט ר' שלמה לבצע את הפקודה תוך שישה ימים. הוא ידע כי מלחמה עומדת לפרוץ בארץ בכל רגע, וחשש מאוד פן יבוטל האישור שניתן לו, בעקבות תוצאותיה.

כיוון שהתכוון לכך מראש, יכול היה לארוז את חפציו במהירות. הוא צר עימו את כל הרכוש ודברי הערך שיכול היה לשאת, התעלם מהאזהרות ששיגרו לו חבריו בדבר ההשמדה הצפויה ליהודי ארץ ישראל, כפי ששודר בתקשורת הממלכתית, ומימהר לחצות את הגבול להונגריה ומשם לוינה. הקהילה היהודית בווינה קיבלה את משפחתו של ר' שלמה בהתרגשות. הן לא בכל יום הצליחה משפחה יהודית לעזוב את ברית המועצות, ומששמוע כי יעזוב לארץ ישראל, ניסו אף הם להגיוא מתוכניהם ולהמתין עד שתיועדה תוצאות המלחמה. אולם ר' שלמה לא היה מסוגל לעצור לרגע.

הוא הגיע לארץ באחד מהמסוסים האחרונים שהורשו לנחות בה ערב המלחמה. וביום כ"ו באייר, היום שבו פרצה המלחמה, בחר להשתכן דווקא בדירה שסודרה בעבורו בשכונת פאג"י הירושלמית, אשר שכנה על הגבול הירדני.

ימים ספורים לאחר מכן זכה לחזות בעיניו בשחרור ירושלים העתיקה והכולל המערבי, ובהצלת ישראל מאויביהם בניסים גלויים ממש.

מאז ועד סוף ימיו לא חדל ר' שלמה מלהודות לה' שהצילו ברגע הנכון, תוך שהוא מצהיר בביטחון כי אין כל ספק שהתפילה שנשא על קברות הצדיקים ערב הפעם האחרונה שבה הגיש את מסמכי ההגירה היא זו שעמדה לשיטתו.

בארץ הקדוש זכה ר' שלמה להאריך ימים ולראות דורות ישרים מבורכים מתוך נחת והרחבת הדעת.

המחנה החרדי גיליון 505 כסליו תשנ"א